

6749

GOTLAND

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Hellvi (äv. Rute o.
Hejde)

Franzén, Carl, 1933-34

Svar på ULMA:s frågelista M 25 Jaktens och
fiskets betydelse för hushållningen

41 bl.4:o

6749

Godland.
Norr Skrud

Öronsläpande anteckningar grundar
sig på vad en hel del äldre personer
företagsvis från Hellvi kan minnas Hellvi
från äldre tider såväl som underbeti-
nads minnen och händelser och borde
sägja det mesta vad man nu kan
gå reda på här utan att skedera äldre
tryckalster som kan bevara ännu
lyskens och fästets betydelse för
hushållningen i äldre tider

Hellvi i dec. 1933

Carl Franzén
f. i Hellvi 1881.

1
Jagrens och fiskets betydelse.

Gottland

Jagren och i synnerhet fisket har varit här i äldre tider spelat en betydande roll för hushållningen.

Jagen bedrevs i mindre utsträckning praktiskt taget av varje man, fast i senare tid var det å land vanligast endast brår, råv och något fågel som jamm. I äldre tider kunde även här fiskets annat naturligt vildt. En gammal säger till följande att Gottlands sista björk skjöts vid stranden av Färdeveneträsk på 1700 tal.

Fjögågeljagten var för stranden och fiskarena ha varit av stor betydelse, även insamlandet av fågelägg.

* "Väntjagten" (säljagten) kunde här ej varit av större betydelse. Carl Franzen
Dec. 1933.

2
ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLY
Frgl. M 25

2
Juglens och fiskets betydelse.

Fisket har dock här varit av
mycket större betydelse än juglen,
både för egentliga yrkesfiskare och
strandbor såväl som bönder och andra
inleppare.

Egentliga yrkesfiskare brukade
ibland kära in till Visby för att sälja
eller köra omkring i övriga socknar
och sälja till sådana som g. själva
fiskade. Även kom man ibland
från angränsande socknar till stranden
för att köpa eller ibland byta till
sig fisk när fiskaren kom i land.

Bönder boende längt från stranden
brukade endast fisk till husbehov. X

Carl Franzén
Hellerö i dec. 1933

3
Gotland
Narre Härru
Hellerö.

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

3
Fyngens och fiskets betydelse

4
Götaland
Sverre Herind
Helleri

Just för att för inkomst av
huden eller pälsen kunde endast skiff
ä för

Rätten att jaga torde i gamla tider
 varit fri.

Allt fisket var fritt i havet men
med någon inskränkning vid östra-
derna, där man av gammalt hade
sissa platser som var fiskehället
särskilda gårdar eller hemman som
av dessas ägare varo rensjordet fiske-
vatten för notdragning.

I trusk. åar och myrar var fisket
vanligen fiskehällets ägare, men
anden fiskade där äro.

Helleri i dec. 1933

Carl Franzen

47
Fyglens och fiskens betydelse

Det berättas att det ibland juus varit kristligheter vid stränderna om fiskerätten och gubbarna varit i slagsmål från båtarna.

I Hiderikeu brukade ett par gubbar fiska ("näte") om nätterna på en plats som disponerats av ägare i Råbros, vilka en natt i båtarna omkring dessa och skulle laga gubbarna. Då de kommo nära ropade den ene gubben till den andra: "Piftra masken, la heit yxi." Då de järföljande hörde detta bevägrade de och en ropade varnande till de andra: "Jisses Kristus, lat oss gleida iland för di vända ent leivsi." - Så det var väl så och så ibland med sängen vid stränderna.

Helleri i dec. 1933 Carl Franzén

5
Gottland
Norr Lång
Helleri.

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLEVI
Fgl. M 25

5
Jagrens och fiskets betydelse

Sägna längre jugh eller fiskerfärder
lärde här i bruket i Järetammiet,
annat än att någon från södra
högst en mil från havsstranden ibland
brukade ligga ute något dygn och fiska
och hade ibland fiskerbodar i någon holme
där de lägo om natten.

På södra Gotland lär det i gamla tider
järetammiet att bönder från mellersta
delen varit bärande på fiskerfärder det
som varat i flera veckor.

Se därom, Huruts i Fiskerens sagor (Lüne)

Helleri i dec. 1933
Carl Franzen

6
Gotland
Havsbörsrad
Helleri.

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLY
Frgl. M 25

6
Juglets betydelse.

Juglet bedrevs i huse, räv, strögs och
+ sjuvågeln och sül. +

Harjagten bedrevs vanligen med
hund och bässa, även jugt utan hund
järelkom, man gick för jugt och sköt
huren för "nyppsprang".

Även här det järelkommet i gamla
tider att man gjort snarve av stältråd
och satt i något "lämnkärl" där huren
hade sin gång.

Vägen större resultat blev det vanligen
gj av harjagten utan att man gick sig
en eller annan hure emellanåt.

7
Rävjagten bedrevs för skinnets skull
och för "avvädning" och för i senare tid
premiernas skull ("skottpräningar").

Hellers i dec, 1933 Carl Franzen

7
Gottland
Sven Hult
Hellers

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLY
Frgl. M 25

7
Jagrens betydelse.

och skedd i senare tid med bässa och
jår hund. Här å Gotland fanns flera som
voro berömda rävjägare. I äldre tider
bedroes man jagren å snår genom räv-
skall samt hade rävsavar utlagda.

Även brödade man "laide rävskälvar."

Jagren å skogsjågel var av mindre
betydelse. Å spåjågel däremot bedroes
den i stor utstråkning både med bässa
och i synnerhet i äldre tider genom snårer.
Man bund snårer av lågel och lade sårarna
utanför iskanter längs stränderna om
vintern och kunde därvid fångas
stora massor. Det berättas därom från
Rute att vid Bergar och trakten där-
omkring att man kunde ha många
hundar uppsattade. - Hells: i dec. 1933 C. Franzén

Gotland

Stora Skarv

Hells: i

Rute

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI, RUTE
Frgl. M 25

Fogdens betydelse.

och var detta givetvis ett värdefullt liss-
 skott liss träskället. I äldre tider var
 det en lottfamilj å Lerjevar som i huvud-
 sak levde på fisk och jägel. De var något
 originella och mycket snalpriskis, och
 minst halv tusen stycken skulle
 de ha för vintern och så mängder av
 jägel, och jägel köptes i stora mängder.

Gumman behövde säga att: "än all-
 tiälling i den lilla sårken då å sum
 kanske en pinne i hållvilt".

Fäljstue bedrens i instaka
 fall och i huvudsak för spräckets
 skull vanligen i mannaminne med
 bössa, men det berättas att i äldre
 tider man varit långt ute till havs
 på "krävis". HELLVI i dec. 1933 © Franzén

Bores Lund
HELLVI -

Rebe

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
 GOTL. HELLYI, RUTE
 Frgl. M 25

Juglens betydelse.

Man brukade då överraska sälen *Surre Larus* då han vid vaktarna var uppe på isen eller och lugga honom med harpan, "kräntjan" Rute eller slä i hjäl honom med klubba.

Men brukade man om näfferna överraska "kränt" då de efter storm varo uppe på hällarna eller på någon holme för att vila. Tävligt hade fiskaren vanligen "bysse" "mä si" i båten och många "kränt" blev skjuten vid fiskefärder för, men numera högst sällan. Det är numera vanligt att få se en säl, fast på trylles berättas ibland att man hört "kränten bråle ute på Skensalden." - Se vidare "Kräntalup" i En döende kultur (Erlausson)

Hellvi i die. 1933 C Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI, RUTE
Frgl. M 25

Jagdens betydelserGulland¹¹

Glänspräa är ej känt att man använt ^{brunnslärd} saltkött till fjöda, men färöborna tur ha använt sådant i ganska stor utsträckning. "Känta jagden" var för färöborna i äldre tider av stor vikt.

Det är ej här känt att man nedskott något jaktbyte i annat fall än från Rute när man med snaror fångat flera mängder sjöfågel att man saltat flera kemmor.

Glare användes färst skikt eller kött till fritassi, liksom fågel.

Glare, morkulla, rupp höns, orre ansågs för god kött, men ej så "kraftigt" som kött efter barkapsbjur.

Helleri i dec. 1933

Carl Franzén

11
Fågelnas betydelse

Gotland¹²

I medier och i senare delen av 1800-tallet var det vanligt att på fjärdarna insamlade sjöfågelsägg från holmarna utaför. På land är ej känt att man insamlade andra än vjraus ("bläckan") (bläck-ägg).

Mycket särskild användning för sådana ägg är ej känt, utan torde ha varit som för hönsägg. Ej heller är här känt att skalen använts som de prydnadsändamål.

Det är här känt att man får uppsatt holkar för "Skäckar" att värpa i, s. k. "Skäckstunkar".

Hellri i dec. 1933
Carl Franzen

13
Gotland
"Värpenheten så skudd man kaste Herr Hovad
kavlar upp genom kistainen. *) Helli
Så många kavlar man fick igenom *) skostenen
så många kullar ägg skudd man
hitte på summarna. Men då va
inte så gult sådäre, då skudd vare
bra svartkavlar em man skudd
på dem igenom. Di skudd kastes
ner från spisen så di flang upp
genom kistainen.

2
Då va änt på holmar di pluckte
mar ägg, en andre ägg mū vettja.

Ingen. Josefina Nyberg f. 1849.

*) sådana kavlar man fick då man med yxa
kavade en stock.

Helli i dec. 1933 Carl Franzén

14
Gottland
Helleri

Gattens betydelse

Sev de vilda djuren leivrarabag, mace phimo av räv och "hänt." - På södra Gottland lär man använda harskinn till rock, joder, i enklare fall.

Rävskinnen såldes till synphojare.

Själkskinnen såldes vanligen till garvare, som i en del fall enligt meddelande av Mr. Ögren, Helleri köpte dem därav. Svem beredde eller lät man bereda dem och använde dem till "Gatsuekar" och slöfällor och åkidyror. Skinn av unga sälar användes till skinnvästar. Själkskinn användes även till jaktvästar, "skjultvästar".

Harlassar användes i skolorna att borta skriva gråa svarta harlar, samt av barnen att arbeta griffelharlar.

Helleri i dec. 1933
Carl Franzen

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLY
Frgl. M 25

Fiskets betydelse.

Ej blott ypperstfiskare och strandbon. Vissa Heras
bedrev fiske utan ären de allra flesta av Hellowi
bönderna fiskade till husbehov och ären
något därefter.

De fiskarter man i äldre tider fiskade
i "sjön", havet, var i huvudsak strömming och
"låske" (borste). De färsa med garn (nät) och
de senare med "låskebrok" (enbiter).

På hösten och vintern beredde man
"nöte" i vikar och längs stranden och
fiski då "bjällfiski", gäddar, sik, och "burrar"
(aburar). Ären fiskade man "bjällfiski"
med nät. Man var "ute u näte" vilket
man bedrev på matten på lämplig plats
som man "suble" näten och sedan jagade
man fiskten på näten eller tog den
däremot med "kass" (bäv) vid skenet

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

10
Fiskets betydelse

17
Gotland
Norr Skräda
Helleri.

av Järrens blosset i "brandjani".
Detta fiske kallades även att "brande".

I senare tid fiskade och fiskar man forst
och någon gång även flendroy med "anglar"
(långrev), såväl som flendroy med nät
och "gjälfiske" och så med "fänsar" (rysjsjö)
Att fiska i "sjön" (havet) kallades för att
"strand", och fisket för "strandfisk",
och en fiskerfärd "gleide till strand".

I träsk och myrar fiskades
olika fiskslag, såsom i Fardlemeträsk:
gäddor, "burrar" (abarrar), mört och sarv i
älde tiden med nät och även med "hausträ"
och i senare tid med "fänsar" (rysjsjö)
och med sländspott. - Vintertiden, om
det var lämplig is, gick man för "söjveis".
Helleri i dec. 1933 Carl Franzen

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI
Frgl. M 25

Fiskets betydelse.

De fiskare som bodde vid stranden Norra Strand av bruket brukade efter att om kvällarna Helli varit ute och "salt gansen" go i land igen och sedan ut om morgnarna "u dra".

De längre från stranden boende säson bönderna längre in i socknen m. fl. brukade ämnatta i en "bod", "fiskarbod" som var för detta ändamål utpbyggd, utpbyggd flerstädes på utskjutande uddar säson på "Söderudd" på Furillen, "Gravt boden" på Holmen Storgravt m. fl. - Gravt boden t. ex. var en liten stuga av kalksten, med tak av kalkstensplis, försedd med öppen spis av kalkhällar och skorsten av samma material. Där fanns liggplats i "lurar" för bonan.

Helli i dec. 1933 Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
 GOTL. HELLY
 Frgl. M 25

18
Fiskets betydelse

19
Gottland

Sådana bodar stodo olästa och voro jurrstärnd
tillgängliga även för andra än de ägarne. Helli.
Där fanns halvm i larvarna och ligga fria,
ned vid spisen och elden i en "kybbe"
i den (i senare tid ständticken). Men den
som leerygnat sig av mattvärberge i
bodeu och brant ned skelle återställa
i förestående skick, om han kunde, det
var skrivnen lug och sed. Ved plöckades
vid stranden av vrakspillerord.

Fiskare och fiskar-bönder lode sine
gamle "märkar" och det fanns vanligen
många som mer än de andra voro framme
där, "u gläd di ti strand" så föjile van-
ligen flera exempel. "Efter rydverden storn
blev det bra med fisk." m.m.

Helli i dec. 1933 Carl Franzen

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI
Frgl. M 25

19
Fisket.

20
Gottland
Svevstharad

Beitit på jul u nyårs-märnen da skudd Helli,
man gå ti stranden u höre öfvar va
sjömerren var hänat; där skudd man
sen sätte gam.

U beitit på jul-märnen skudd
man gå upp på luffti u skake
alle strandant nät u gam. Då va ti
skake u sette så hallar skramle,
u så skudd man be: Gu gi oss go
fisks-tur.

1) då va därifrån då dyne u sjænde u
hållt syding.

Josefina Nyberg J. 1849.

Helli i dec. 1933
Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI
Frgl. M 25

20
Fisk-liggång.

Seumlistaus ute i Sudre fjelk di fastli^o Göta-larad
mä fisk, u seumlistaus fjelk di enge. Hejde

Men gamle manne her talte om mig
sint her gammelt ordstav om fisk, da er
da minsten pax hundre ar gammelt:

Ej Bonä alla skikä,

där finns dä fisk vark.

varken si kotä alla stakä.

Men ej Lau u pa Nän,

där tar di pa mikä

sum ej Njään jär.

Ida Tiktström Ji Hejde äld. 67 ar

Hellevi i dec. 1933
Carl Franzén

201
Fisket: "beimärkelse".

22
Gottland
Murrharud

Da hadde di gamle li beimärkelse som Helli
væren når di gick li strand, u maurar
børje komme i farten. Da breekte di
sätte en pinne på ånde i en maurstach,
u kræite da maurar høyt segg emot
ånden da ble de godt fiskar, men hållt
di si på merånden eller segg på halve
da skedd da bli paurmar.

9. Borgesen J. 1881 i Helli

Helli i dec. 1933
Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI
Frgl. M 25

Fiskets betydelse

Intill korten härskan för fiskade. Inom Länad
 i stort sett endast inbyggare i socknen Helli
 part det ju emellanåt förekom att bönder
 tex från Råbros för härigenom för att ut
 och "Lässträ". Var man utan fisk inat ön,
 eller att inga "fisksjussar" varit i kring
 kommo bönder härande merat stranden,
 medhavande "färning" av lantprodukter,
 "bröi, vaitstrakä u bränvein" m. m. och
 detta mötte emot vid stranden när fiskare
 lande om morgnarna och bjödo dessa på
 riklig gästfäring, som var synnerligen väl-
 kommen efter strapatserna på sjön och
 man fick rikligt med fisk i stället.

Efter med. av A. Bäckström Helli J. 1865.

Helli i dec. 1933

Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
 GOTL. HELLI
 Frgl. M 25

23
Fiskets betydelse

Fisken hemtransporterades färsk, och den som bodde långt från stranden hade skjuts emot sig hemifrån om man väntade stor tjänst, detta gällde vanligen strömming. Man "buine då av i gangären," "u häiste han i vunnar (avlänga låga bräd läder med handtag i båda ändarna) eller leibe i skake eller vagnskarmen."

Bärboende bar den i "vunnar" eller i en "fiskerorg" av flätad rot med brädbotten och ett handtag av en böjd gren i vilken var en "strops" som man lade över axeln och bar ryggen på ryggen.

Skven användes "skottkärva", fullbar. Om man varit på "fäskten" och fått mycket och man ej hade något att bära i, läddes

Hellvi i dec. 1933 Carl Franzén

Gotland
Norra Härad
Hellvi

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

teckning eller
foto önskrönt.

24
Fiskenes betydelse

25
Gottland
Svava Skärd
Helli
Fiskenes betydelse
Fiskenes betydelse på Svava och bars i Svava
äro en stång som två man bar på axlarna
emellan sig. Detta sätt användes äro vid
synspisken i fisket om man gått mycket
gäddor. Mindre mängder synspisades i
gälarna på grenblyka som man bar i
händen eller äro axeln på ryggen om
det var länna fiskar.

Här är ej bränt att man åt av den färgna
fisken under fiskfärderne, man hade mat
med sig.

Helli i dec. 1933,
Carl Franzén

205
Fiskets betydelse.

Fälvaratagandet och Järvaringen.

Yamligen saltades alla fisksorter, men även bruktade man torra lättsaltad fisk och sedan remsalta den såväl som torra fullt saltad fisk liksom "Spisfisk", samt röka färsk fisk.

Lövningen brukade man "güle" först (skära huvudet av och utdraga inlederna)

Flundror "skars till" på enhanda sätt men av dessa tog man till vara "bäddlar" (huvuden)

Torrt "skars till", mögen utspisades och uttogs samt flötades utspisad på ryggen, "bäddlar" avskars och fälvaratogs jämte lever och "lyvar" varav vanligen tillreddes härliga "Käppspningbäddlar" (foto),
Helleri i dec. 1933 Carl Franzen

26
Gotland
Norrland
Helleri

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

Jfr s. 34.

Gottland
Norra Skräv
Helliwi

Fiskets betydelse.

Fisken var af betydelse och förvaring, o. pemsning.
"Gudlar skärde man fisk," och om de voro stora
sklyvdes de på långden, och avskars i bitar på tvärs
såvida de ej voro avsedda för torkning då de endast
sklyvdes eller flätades, huvudet togs omtvungen i fiskarna.
Om man "hjällefisk" gjellades färr än de kjeppskuros
sk flätades. x

Torkningen. Man torkade någon gång, tork-
sitt och gädla på så vis att fisken först fick
ligga saltad ett par dagar då den egyptogs
och fick sol eller lufttorka något mer än
hulvoforr, varefter man pemsaltade den i
ett härl.

Fiskt quomsaltad fisk av sex lax fjellor-
trade man ibland till s.k. "Spikfisk," som
lär ha ältis lör. x

Helliwi i dec. 1933 Carl Franzen

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLIWI
Frgl. M 25

Fiskenes betydelse.

Gotland
Hörs-Härad
Helliwi

Rökning. Färsks strömming rökte man ibland till "biëking" (böëking) i urenvat ("ögnile") skick efter att ha avtorkat den något och litet saltvat, "den skudd ligge u skinne så."
Sedan upphängdes den på spön trädla genom ögonen och inhängdes i "biëkingbräule" och röktes med "sallbrunnigar" (sallkottlar) -
"Biëkingbräule" var en liten grå märkeu bebyggd köksugn eller en därför grävd grop. Blev en ugg och med värd kunna hende användas ibland. -

X "Rökte flundrar" tillreddes på liknande sätt. X

Beräkning av "sur" fisk förde ej järe-kammiet på Gotland. X

Helliwi i dec. 1933
Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLIWI
Frgl. M 25

Gotland

Fiskets betydelse

Saltning. Man brukade vanligen salta Herrskärs
 fisker på så vis att man först "sörpte" den Hellvi
 (rörde ihop den med mycket salt som den
 fick ligga i några dagar), sedan utpyntas den
 och nedlades varvvis omsorgsfullt i Jär-
 dingar eller tunnor varvid mellan varje
 lag ströddes en mindre mängd salt.

Uppred saltad fisk kallades "salt fisk"
 Idar efter saltningen kallades den för "saltgrön
 fisk" x

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
 GOTL. HELLVI
 Frgl. M 25

Hellvi i dec. 1933
 Carl Franzén

Fiskens betydelse, maträtter.

Gotland ³⁰

All fisk inbakas i bröd är här endast *Norra Skäud*
känt i kallet "salik" eller "ugnsbrull" *Helleri*

Vid brödbak ar gottländskt "surbröd"
då man bakade en bakugn juce (10-12 bröd)
beredade man ha ett särskilt stort
som inuti var fylld med ibland enbart
gläsk, eller gläsk och fisk, eller enbart fisk,
som man ibland kallade "salik" och ibland
"ugnsbrull". Detta ar en lækkerhet och
äts vanligen varmt, då man först skar
rent omkring samt avlyfte övre delen.

Det kunde givetvis ätas kallt också, och
hade man ett stycke "salik" i "lunnen, så
hadd man bad bröi u segel fra ain gang,"
som man va baimifran." x

Helleri i dec. 1933
Carl Franzen

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI
Frgl. M 25

Fiskets betydelse, maträtter.

Göteborg
Norrland
Helleri

"Färsfisks", grädda, abarre, eller annan

"Hjällefisks" kokades och äts med spradet som
sås och riven rå pepparrot som tillbehör.

"Färsfisks strömming", kokt, äts med spradet
som sås.

"Färsfisks strömming", stekt, äts med sås av
gräddde eller vanligare sarr.

Kokt salt "Hjällefisks" äts med sås av gräddde
likaså salt "Färsfisks".

Kokt salt strömming äts med sås av gräddde.

Stekt salt strömming, var utvald före
steking, användes med gräddsås eller sarr.

Till fiskrätterna äts bröd och potatis.

"Fisksäepe", kokades vanligen av salt
strömming ransad och skuren i bitar,

tillsammans med potatis, kålrötter och morötter

Helleri i dec. 1933 Carl Franzen

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

31

Fiskets betydelse, maträtter
samt med något gräslök eller annan lök
och något peppar samt med avredning
av mjölk och mjöl.

32
Gotland
Kontrollrad
Helli

"Fisksäuse" tillreddes även ibland av spradet,
av färsk gjäddfisk eller karot, som avreddes
med mjöl och något mjölk.

"Vokte flundrebäddar" äts med spradet som
sås. (man säyde flundrebäddar)

"Vokte larskbäddar" likadant, man säyde
larskbäddar och i detta hende i gamla
tider man utrymde en fenomenal färdighet
och avverkningens förmåga. Man kokade stora
grytor fulla. Det berättas att en granngubbe
skulle in till den andre i ett ärende då
denne höll för att äta "bäddar". Granngubben
öppnade därrean, men han såg ingen —

Helli i dec. 1933 Carl Franzen

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI
Frgl. M 25

32
Fiskets betydelse, maträtter.

"jär int arlfar haine du?" ropade han.

"jo ja sitte ju här ju," svarade denne
och stack upp huvudet över benhögen
han hade beampat sig på bordet. —

"Lägg lasskuddar används dock innebära
en viss risk ansåg man sedan en gubbe
måst lita doktorn och operera bort en
"färs krok" som fastnat i ändtarmen. (så
jämför folk sägen) Sjunga andre säljunga ja.)

Det förekom ej regelbundet att man
använde fiskspadet annat än till sås. Det
som blev över slogs ej ut, sedan man slog
det i "grisspanne" eller "krosspanne" bland
"kastor", (skalor och mältilsrester samt deisk-
vatten) som man gav grisar att äta, eller
som "sliche li konar."

Hellvi i dec. 1933 Carl Franzén

Gottland
Svartkåsa
Hellvi

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

33
Fiskens betydelse, maträtter

"Kruppsningstrallar" eller "Kruppsningbådar".
Av färskt forskhuvud utvaldes stora och
jämnstora som man lade i saltat kokande
vatten. Man brade propprat dem fulla med
en lös deg, "Kruppsning", bestående av
grött rågmjöl, ibland blanda med vetemjöl,
söndervispad forsklever och "forskkyttar", någon
gång med ägg, något peppar och lök eller gräslök.
När de varit kokta ätos de, ibland med spradet
som sås med en smörbit i, eller ibland med
gräbbsås, och alla lemmen suppis väl av så nära
på som gälarnas fransar, de ätos icke, ögnen
aurius som delikatess. Detta var en icke märkt
god mat, riktig kalasmat, fast ej aurrant därtill.
Lälunda "appelered" hade den dumma forsken
ett verkligt "gott huvud". Forsklever äts också enkelt.

Helleri i dec. 1933 Carl Franzen

34
Gotland
Norr Härad
Helleri

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLEVI
Frgl. M 25

Fiskens betydelse, maträtter.

Gottland
Norra Härad
Helli.

När man stekte fjällfisk stektes den i ugn eller i en ganska över spisen, och njötades.

Strömming stektes enbart på "glödar" eller på "röst" över "glödar" och för att hålla boken glödaude fläktades eller "väifte" man med en "väifte" och man fick då "glodstekt" strömming eller "röststekt". Njötades ej.

Vare sig stekt eller kokt strömming fick man aldrig utaga benen, man skulle "bracle" av eller äta avventväs annars fick man ingen strömming mer.

1) ett järnhalster av flera smala stänger med ett stift samt tre korta "bain".

2) möjligen pannan som väiftade.

3) en av ett fyrkantigt 30 cm. långt träklavens träbit där hulea änden uppsluten i spånor som vidits och bundits i rulljäders form. Helli i dec. 1933. Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLI
Frgl. M 25

33-
Fiskenes betydelse. måltidssed.

" När man jeta strömming på färman Herr Harald
altri baine han, man ska bracte avren- Hellvi,
fräs för strömmingen han sa:

" Den ^{sum} mi klar

han ska aldri mi fa.

Men den sum mi bracter

han ska aldri mi bracte."

Josefine Nyberg Hellvi f. 1849.

Det var även sed att om man vid måltiden tog
knyggraden ur fisk, skulle man strax bryta av
den. Inledning obekant.

Hellvi i dec. 1933
Carl Franzén

34
Gottland
ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLY
Frgl. M 25

Fiskets betydelse.

Fisk var i hvarvarande leatlers i äldre Nara Härad det huvudsakligaste "syjel" man kunde få och Hellvi var s. b. vardagsmat och det blev nog enformigt i längden med trauströke tre gånger strömming om dagen, men ärew denna kunde man bli utan, så att man fick "deppse pärar" i salt och vatten, och var man då ärew utan bröd som på 1860 talen eller hade något "baiskit" ryskt rågmöl blandat med "häslelimpsys" till bröd, så var kosten bilen.

På senare tid när fattigt i allmänhet slöt upp att fiska och man ägnade sig mera åt jordbruket och man lärde sig att utdrika sinna goda fiskerivatten, myrar och träsk, och på dessa affärer vanligen gjorde hantverks för tjänade vederbörande lantbrukssingenörer och hantverksförvaltare ju

Hellvi i dec. 1933 Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

Fiskets betydelse

något, men i allmänhet fick man äta fisk ändå, men det var salt sill från Holland och Norge, men den var ju något bättre, ty den var utländsk den.

Gottland
Norrlands
Helleri

Fiskskinn som man tillvaratog var av all
Dessa skars i kemmar och användes till flålande
av fisksnärter samt till tyning av bl. a.
någon gång skinnkröjer och andra skinnvaror.

Ullarskinn till traffe har man här använt
sedan gamla tider, men det är ej bekant om
man även tog sådant från fisk härstället.
I handa fall har man tagit sådant här från
"Luffisk" eller "stockfisk" som man kallat.
Numera torde det knappast användas här.

Helleri i dec. 1933
Carl Franzeje

ULMA 6749. C. Franzén. 1933
GOTL. HELLVI
Frgl. M 25

Bil. - jaxens betydelse.

39
Gotland

Av lantjäglars ägg var ej hänt att man bara hade
insamlade andra än vixans, men senare
har meddelats att man även insamlade
kajaphonsägg. Kajaphonsen kunde värja
mycket om man var försiktig med skatt-
ningen. Det säges att om man satte en finne
med i pedet kunde de värja till toppen av
denne.

"Skräckstunkar" uppsatte man i skog
och äng längs stränderna för att "skräckarna"
skulle värja där. och man insamlade dessa
ägg, såväl som man tog deras ägg då de
hade redet i gamla ihåliga träd.

x "Skräckarna" äro sjöfågel. x

Heller i jan. 1934
Carl Franzén

Beluga. Fiskets betydelse

"Säjneis fisker" (Synis fisker) eller "ga
på säjneis" gjorde man å träsk och myrar Hellvi
då det var lämplig tyvel, samt genom-
skinligis, vilket vanligen inläffade
före gjel och man fick då "gjel fisker".

Med fastbundna broddar under skottaney,
eller på skridskor och beväpnad med
en stor träklubba "säjneisklobben" och
"gjusträ" (Gjusträ) gick man å isen på jakt
efter fisker vanligen gäddor. På ej alltför djupt
vatten (bäst ej över 0,5 met.) bedövade man
en uppsjörad gädda med kraftiga slag
på isen över den och hål slogs och de
uppslotts ibland med händerna eller med
Gjusträ. På djupare vatten gick man fisker
trött, slog hål på isen och använde Gjusträ.

Hellvi i jan. 1934 Carl Franzén

40
Gotland
Norra Härad

ULMA 6749. C. Franzén. 1934

GOTL. HELLVI

Frgl. M 25

Bilaga: Fiskets betydelse

41
Gotland

Det var i huvudsak med begäran om Nanna Härd
att få köpa fisk som långväga ifrån hamnen Helly
till stranden, medhävande "förming" att bjuda
på, fast beröende på mängden av traktoring
såväl som fiskgäver om dessa av graderna
ansågs litivärdiga ej betalning med mynt
företag. Även fiskare vid färder in åt
landet i andra ärenden är fiskförsäljning
brade fisk med som förming att bjuda på,
färdträdsvis åt vännen och bekanta och
gingo så gengäver av lantmannas produkter
eller mera därav om man var för att köpa
Sådana.

"Duits-kake" är vetebråk, vetebröd.

Torsk "byxor" är torsktröm. (Formen liknar
något byxor)

Helly i jan. 1934 Carl Franzén

ULMA 6749. C. Franzén. 1934
GOTL. HELLY
Frgl. M 25